

Stanisławo Moniuszko Vilniaus laikotarpio bažnytinė kūryba. II dalis: „Aušros Vartų litanijos“ ir mišios

Laima Budzinauskienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: laimab72@gmail.com

Kompozitorius Stanisławas Moniuszko (1819–1872) Vilniuje sukūrė didžiąją dalį bažnytinių kūrinių. Straipsnio objektas – „Aušros Vartų litanijos“, mišios ir kiti religinės tematikos vokaliniai-instrumentiniai kūriniai, sukompunuoti Vilniuje (1839–1858). Šis darbas – antroji autorės publikacija, skirta Moniuszko Vilniaus laikotarpio bažnytinei kūrybai (pirmoje buvo pateikta bendra apžvalga, aptartos giesmės ir kūriniai vargonams)¹. Šiame straipsnyje nagrinėjamos nepelnytai užmirštų Moniuszko kūrinių sukūrimo prielaidos, aptariama jų reikšmė bendrame to meto Vilniuje skambėjusių bažnytinių kūrinių kontekste, atrandamos naujos įžvalgos muzikos ir liturginio teksto santykyje ir pan. Tai bandymas atskleisti profesionaliosios kūrybos pritaikymo problemą Vilniaus bažnytinių kapelų repertuare ir apskritai kai kuriuos kūrybos sakralumo raiškos aspektus. Remiantis Vilniuje ir Varšuvoje išlikusiais archyviniais šaltiniais, muzikų laiškais, periodika bei specialiaja literatūra tikslinami faktai, aptariamas vietinis ir tarptautinis Moniuszko kūrinių kontekstas. Darbe taikyti kritinės šaltinių analizės, istoriografinis, lyginamasis metodai.

RAKTAŽODŽIAI: XIX amžius, Vilnius, Stanisławas Moniuszko, bažnytinė muzika, „Aušros Vartų litanijos“, mišios

Vilniuje pasireiškusį gausi meninių tendencijų įvairovė bažnytinėje muzikoje nebuvo taip turtingai atstovaujama. Palyginus su Varšuva, vilnietiški užmojai buvo akivaizdžiai kuklesni. Tačiau čia atsiradusios ir tik vietinių sąlygų paveiktos idėjos susiliejo į savitą vilnietišką visumą. Ypač tai aktualu analizuojant XIX a. vidurio Vilniaus bažnytinių kapelų atliekamą vokalinę instrumentinę muziką.

Vilniuje subrendo Stanisławo Moniuszko (1819–1872) bažnytinė kūryba. Kūrybinės minties plėtojimosi „geografija“ čia buvo sudėtinga, priklausanti nuo daugialypių pagrindinių jos centrų sąveikos. Vilniaus bažnytinės kapelos veikė izoliuotai ir liturginiu repertuaru nesidalino. Tad nestebina faktas, kad Moniuszko bažnytiniai kūriniai nebuvo populiarūs pagrindinių Vilniaus bažnyčių kapelų repertuare, nėra jų ir tarp išlikusių natų rankraščių². Galima prielaida, kad jie Vilniuje skambėjo tik Moniuszko iniciatyva ir tik kol čia gyveno kompozitorius. Tačiau paradoksas – tarp Moniuszko ir kitų Vilniaus bažnytinių kapelų repertuaro kūrėjų kompozicijų labai daug panašumų; tai lyg savotiška vilnietiška XIX a. vidurio bažnytinės muzikos mokykla su savom tradicijom ir nuostatom. Kalbėti apie „pažangią“ ar „teisingą“ kryptį to meto Vilniaus sąlygomis neįmanoma. XIX a. viduryje diduma religinės kūrybos laikytina pirmiausia bandymu savaip interpretuoti bažnytinės muzikos tradiciją ir tik paskui – atsiliepiamu į liturgijos reikalavimus bei poreikius. Kompozitoriaus bažnytinių kūrinių „nekryptingumas“ yra logiška išvada esamoje aplinkoje: Moniuszko „Aušros Vartų litanijose“ ir mišiose visų pirma glūdi gilus tikėjimas, religinių išgyvenimų didybė ir ypatinga maldos išraiškos giluma.

Bažnytinės muzikos kūrėjas Moniuszko visų pirma buvo kosmopolitas. Nepaisant net liturginiams kūriniams dažnai parenkamo teksto lenkų kalba, „Aušros Vartų litanijose“ ir Vilniuje sukurtose mišiose nematome nė šešėlio tautinio charakterio. Priešingai – šie

1 Žr. Budzinauskienė 2011.

2 Žr. Vilniaus kapitulos fondas (VKF), *LMAYB RS*. F. 43; Muzikinių rankraščių fondas, bažnyčių ir ordinų dokumentai, *VUB RS*. F. 2, F. 45.

kūriniai artimi vilnietiškam pseudoklasicizmui: Moniuszko Vilniaus laikotarpio bažnytinė kūryba yra greta tokių lenkų kilmės kūrėjų kaip Józefas Elsneris (1769–1854), Adalbertas Dankowskis (1760–1814), Florjanas (?) Bobrowskis (1779–1846?). Bendrame Moniuszko kūrybos kontekste Vilniaus laikotarpio bažnytinė muzika buvo savotiškoje nuošalėje, palyginti su kitais kompozitoriaus kūriniais, persmelktais lenkiškuoju romantizmu ir ryškiu kūrėjo individualumu. Moniuszko neturėjo tėvynainio bažnytinės muzikos įkvėpėjo, neturėjo ir mokinių, einančių jo pėdomis. Jis žengė jau pramintu keliu, tik, prisimenant Vilniaus kultūrinę situaciją ir čia vyravusią bažnytinę muziką, sugebėjo tai padaryti daug profesionaliau.

„Aušros Vartų litanijose“ ir mišiose Moniuszko neapsiribojo tik formaliomis stambių liturginių kūrinių formomis ir jų ribomis. Svarbiu kūrybos motyvu tvyro tarsi abejonė – ar įmanoma sprendimus apie grožį priskirti nekintamoms tradicijų taisyklėms? Daugumos XIX a. Vilniaus vietinių ar lenkų kilmės kompozitorių (tarp jų ir paties Moniuszko) bažnytinius kūrinius galima laikyti bandymu savaip interpretuoti šios muzikos tradiciją, kompozitorių klasikų inovacijas ir tik paskui – liturgijos reikalavimus bei poreikius.

Nesinori sutikti su lenkų muzikologų³ nuomone, kad Moniuszko, dirbdamas Vilniuje ir kurdamas bažnytinius kūrinius, sąmoningai ribojo savo kūrybines ambicijas. Kompozitorius profesionalas, vadovaudamasis vidine nuostata, kūrė konkrečiomis sąlygomis ir konkrečioms atlikėjams, tačiau didžioji dalis Vilniaus laikotarpiu sukurtų Moniuszko bažnytinių kūrinių vėliau tapo stimulu plėtoti jau išbandytus žanrus, o kai kurie taip ir liko ryškiaisiais pavyzdžiais.

„**Aušros Vartų litanijos**“. Moniuszko visa širdimi ir gyvenimu susijęs su šios koplyčios maldomis: čia meldavosi kompozitoriaus tėvai, čia 1839 m. (likus metams iki santuokos) Moniuszko „sumainė žiedelius“ su Aleksandra Müllerówna, krikštijo savo vaikus. Moniuszko kūryboje daug kartų buvo atsisukama į Švč. Mergelę Mariją: jos garbinimui sukurtos giesmės⁴, himnai⁵. Tad neįmanoma į „Aušros Vartų litanijas“, priklausančias vertingiausiems Moniuszko bažnytiniams kūriniais, žvelgti tik kaip į liturginius kūrinius.

XIX a. Aušros Vartų koplyčioje buvo tokia pamaldų tvarka: kasdien nuo aušros ligi vidurdienio prie Švč. Mergelės Marijos paveikslo būdavo laikomos Šv. Mišios, o vakarais giedama litanija ir giesmės. 1830 m. remontuojant medinės baliustrados pakeistos mūriniais parapetais, angos uždengtos langais, galerijos viduje perstatyti laiptai, viršutiniame galerijos aukšte įrengti vargonai (anksčiau jie buvo abipus altoriaus), o pati galerija sujungta su koplyčia. 1844 m. už pagalbą sukilėliams išvairius karmelitus, vienuolynas buvo atiduotas stačiatikiams, o koplyčia perduota diecezinei dvasininkijai. Nuo tada įėjimas į ją tapo atviras visiems. Tuo metu Vilniuje gyveno labai mišri visuomenė – lietuviai, lenkai, žydai, vokiečiai, gudai. Aušros Vartai sutraukdavo juos visus; tai nebuvo tik katalikų šventovė – koplyčia turėjo labai stiprų vienybės ir pagarbos savo miestui akcentą. Apie 1840 m. įsigalėjo graži tradicija – kasmet, per Švč. Mergelės Marijos atlaidus, prie Aušros

3 Žr. Chrenkoff 2009, Opieński 1924, Rudzinskis 1993 ir kt.

4 Budzinauskienė 2011.

5 XIX a. populiarus nežinomo autoriaus giesmė „Witaj Swiąta“ buvo lyg Aušros Vartų simbolis; jos vargonines aranžuotes kūrė įvairūs autoriai, tarp jų ir Moniuszko. Muzikologo J. Prosnako duomenimis, šios giesmės melodija XIX a. 1 pusėje skambėjo kaip heinalas iš Vilniaus katedros varpinės (Prosnak 1964: 162).

Vartų susirinkti visoms Vilniaus bažnytinėms kapeloms ir nuo ryto iki vakaro griežti ją šlovinančias melodijas⁶.

Litanija (gr. *litaneia* – malda) – maldos forma, sudaryta iš kreipinių į Dievą ir / ar šventuosius ir kaip refrenas pasikartojančio atsako-prašymo. Dvi pagrindinės litanijų dalys – įžanginė *Kyrie* (su pridėtu *Christe audi nos*) ir baigiamoji *Agnus Dei* paimtos iš mišių ciklo, o visos kitos – kreipiniai konkrečiam šventajam.

XVIII–XIX a. lenkų kompozitorių kūryboje litanijos nebuvo tarp populiariųjų žanrų. Gyvendamas Vilniuje, Moniuszko turėjo galimybę išgirsti dalį čia sukomponuotų ir liturgijos metu skambančių litanijų. Štai Vilniaus katedros kapelos repertuare buvo kompozitorių Josepho Antono Bauerio (1725–1808), Franzo Bihlerio (1760–1823), Dankowskio, Józefo Kozłowskio (1757–1831) ir kitų autorių litanijos⁷ (1850 m. sudarytame Vilniaus Kapitulos muzikinių rankraščių sąrašė jų minima 10, 1853 m. – 12)⁸.

„Aušros Vartų litanijos“ Loreto litanijų tekstais įrėmina visą Moniuszko Vilniaus laikotarpio bažnytinę kūrybą (žr. Priedas Nr. 2). Litanija Nr. 1 buvo sukurta 1843 m.; kunigaikštis Mikutowiczius [vardas nežinomas – *L. B.*] 1892 m. rašytame laiške iš Vilniaus informavo Janą Karłowiczių, kad rado „Litanija Nr. 1, sukurtą 1843 m.“⁹. Praėjus keliems metams po Litanijos Nr. 1 premjeros, impulsu kurti „Aušros Vartų litanijų“ ciklą Moniuszkai buvo rašytojo, poeto Tomaszo Zano (1796–1855) prašymas, išsakytas 1846 m. kompozitoriui adresuotame laiške¹⁰. Jau 1849 m. Moniuszko sukompnavo Litaniją Nr. 2; laiške Józefui Sikorskiui kompozitorius rašo: „laisvu laiku nuo „Mildos“ pavyko sukurti vieną mažutę Litaniją ir tuziną dainų“¹¹. Litanija Nr. 4 pasirodė 1855 m.; tais pačiais metais rašytame laiške Sikorskiui Moniuszka mini: „aš tuo pačiu metu su-

6 Pirmosios ypatingos išskilmės, skirtos pagerbti Aušros Vartų Dievo Motiną, buvo surengtos po 1706 m. Vilniaus gaisro. 1711 m. sudegus medinei, 1712–1715 m. buvo pastatyta mūrinė, iki mūsų laikų išlikusi koplyčia, 1829 m. įgavusi vėlyvojo klasicizmo stilių. Nuo 1735 m. Aušros Vartuose kasmet imta švęsti Dievo Motinos Globos šventę, vėliau išaugusią į iškilmingus aštuonias dienas trunkančius atlaidus. Iki šių dienų tai svarbiausi Vilniaus arkivyskupijos atlaidai.

1785 m. gatvėje prie Aušros Vartų buvo uždrausta pamaldų metu prekiauti, o iš visų praėivių, nesvarbu, kokios jie tikybos, reikalauta pro koplyčią eiti nepridengta galva.

„Švč. Mergelės Marijos, Gailestingumo Motinos“ paveikslas nutapytas apie 1630 m. nežinomo dailininko ant ažuolinių lentų skydo pagal Nyderlandų dailininko Martino de Voso (1532–1603) sukurtą pavyzdį. Paveikslą apdengus puošniais gėlėmis kalstytais auksuotais sidabro aptaisais, jis labai skyrėsi nuo įprastinių renesansinių ir barokinių Dievo Motinos atvaizdų, tad dažnai buvo vadinamas ikona. Paveikslas buvo ne kartą perpieštas: rankos – net aštuonis kartus. Iš penkių Lietuvoje esančių vainikuotų Švč. Mergelės Marijos paveikslų vienintelė Aušros Vartų madona vaizduojama be kūdikio.

Apie Aušros Vartus sukurta daugybė liaudies padavimų ir giesmių. Daugelis jų turi ne vien religinį, bet ir patriotinį atspalvį. Aušros Vartų Madona vadinta „Didžiąja Gedimino miesto Apgynėja“, „Lenkijos Karaliene“, „Lietuvos Kunigaikštienė“. Eilėmis šią šventovę garsino A. Mickevičius (1798–1855), Maironis (1862–1932), P. Vaičiūnas (1890–1959), B. Brazdžionis (1907–2002), K. Bradūnas (1917–2009) ir kt. poetai.

7 Vilniaus Kapitulos fondas, *LMAVB Rankraščių skyrius*. F. 43.

8 XX a. Šv. Mergelės Marijai skirtų litanijų sukurta nedaug: F. Poulenco „Litanijos Juodajai Mergeli“ (1936), K. Szymanowskio „Mergelės Marijos litanija“ (1933); dar du lenkų kompozitoriai sukūrė litanijas Loreto litanijos tekstu – tai A. Blocho „Litania Ostrobramska“ (1989), A. Nikodemowicziaus „Litania loretańska I“ (1968), „Litania loretańska IIa“ (1985) ir „Litania loretańska IIb“ (1985), „Litania loretańska III“ (1989), „Litania loretańska IV“ (1990). Taip pat galima paminėti J. Łuciuko „Litania polska“ (1984, J. Twardowskio ž.).

9 Laiško originalas saugomas Varšuvos BN. Nr. 2975.

10 Laiško originalas neišlikęs. Jis minimas Opieński 1924 ir kt. lenkų muzikologų darbuose.

11 Moniuszko 1969: 116. (*L. B.* vertimas)

kūriau Litaniją Nr. 4 ir mišias Šv. Cecilijos iškilmėms¹². Tiksliai nežinoma, kada buvo sukurta Litanija Nr. 3. 1854 m. rugsėjo mėn. laiške Sikorskiui rašoma: „Litaniją Nr. 3, nepaisant visų sunkumų, apie kuriuos jau anksčiau rašiau, turim atlikti po šešių savaitių“¹³. 1863 m. svečiuodamasis Paryžiuje, Moniuszko šią litaniją dedikavo Gioachino Antonio Rossini (1792–1868). Pastarasis atsidėkodamas atsiuntė laišką, kupiną pagyros žodžių litanijos autoriui „ponui Stanisławui Moniuszkai, garsiam kompozitoriui“; čia trečioji „Aušros Vartų litanija“ vadinama „veikalu, kurio kilnus stilius ir religinis paprastumas turi užtikrinti didelį pasisekimą“¹⁴.

Moniuszko, papildydamas litaniją kantatos formos ypatumais, sujungė liturginio ir koncertinio žanrų aspektus. „Aušros Vartų litanijose“ naudojamas Loreto tekstas atskleidžia Moniuszkos požiūrį į liturgiją ir muzikinę kompoziciją. Visų pirma visose keturiuose litanijose tekstas traktuojamas labai laisvai: jis praleidžiamas net dalimis, žodžiai keičiami vietomis, įterpiamas kitas tekstas ir pan. Štai Litanijos Nr. 1 *Agnus Dei* pabaigoje kartojamas visas *Kyrie* dalies *più mosso* epizodas; taip sukuriamą kompoziciją įrėminanti muzikinė arka, pakartojant ir *Agnus Dei* nebūdingą tekstą. Straipsnio priede pateikiamos Litanijos Nr. 1 teksto modifikacijos (žr. Priedas Nr. 1).

„Aušros Vartų litanijos“ sukurtos nedidelei atlikėjų sudėčiai: solistams, 4 b. mišriam chorui ir instrumentinei kapelai (Litanija Nr. 4 – solistams, mišriam chorui ir vargonams; taip ji ir buvo publikuota po kompozitoriaus mirties, 1908 m.). Pateikiamos „Aušros Vartų litanijų“ atlikėjų sudėtys:

Litanija Nr. 1: mišrus choras (SATB), solistai, orkestras: 2 ob., 2 fg., 2 cr., 2 tr., tn., styginiai instr.;

Litanija Nr. 2: mišrus choras (SATB), solistai, orkestras: 2 fl., 1 ob., 2 cl., fg., 2 cr., 2 tr., trbn., styginiai instr.;

Litanija Nr. 3: mišrus choras (SATB), solistai, orkestras: 2 fl., 2 ob., 2 cl., 2 fg., 4 cr., 2 tr., 3 tn., tb., tmp., styginiai instr.;

Litanija Nr. 4: mišrus choras (SATB), solistai, vargonai (partitūrą orkestrui parengė Kazimierz Włkomirskis).

Moniuszko iniciatyva „Aušros Vartų litanijos“ buvo atliekamos ne tik koplyčioje, bet ir Šv. Jonų bažnyčioje apeigų bei koncertų metu. Diriguodavo pats kompozitorius.

„Aušros Vartų litanijos“ padarė įtaką visai tolimesnei Moniuszko bažnytinei kūrybai. Apie jas puikiai atsiliepė Władysławas Wiślickis (1829–1889), Cezaris Cui (1835–1918) ir kt. Pats kompozitorius šias kompozicijas taip pat labai vertino. Štai laiške Feliksui Zawadzkiui rašė: „<...> tą muziką labai myliu. Buvo ji lyg nepakeičiamas viliotinis Didžiojo Penktadienio aukoms Šv. Jone ir pas Pranciškonus!“¹⁵

Kadangi visos „Aušros Vartų litanijos“ sukurtos per dvylika metų, jos turi daugiau akivaizdžių skirtumų negu panašumų. Litanija Nr. 1 atlikėjų sudėtimi, dalių išdėstymu ir apimtimi artimiausia Vilniaus bažnytinių kapelų repertuare jau skambėjusioms kitų kompozitorių litanijoms. Litanija Nr. 2 – lyriškiausia ir trumpiausia kompozicija (nepaisant to, kad ją sudaro 5 dalys). Dėl ypatingo lyrizmo ji gali būti įvardinta „idiliškąja“. Ši litanija labiausiai nutolusi nuo liturginio žanro. Ta pati laisvo litanijos teksto traktavimo

12 Laiškas perrašytas: Opieński 1924: 193.

13 Moniuszko 1969: 183.

14 G. Rossinio laiško originalas neišlikęs. Jo lenkiškas vertimas buvo publikuotas „Dziennik Poznański“ 1962: 51.

15 Laiškas F. Zawadzkiui, 1862 m. (publikuotas „Ruch Muzyczny“ 1990: 7).

ir pasaulietinei muzikai būdingų elementų skverbimosi tendencija regima Litanijoje Nr. 3. Tačiau čia to paties rezultato siekiama jau kitomis priemonėmis: iš visų litanijų pastaroji labiausiai išplėtota, atlikėjų sudėtis didžiausia, muzika kupina dramatismo, kontrastų, net operos žanrui būdingų epizodų. Tokio pobūdžio kompozicijos nebuvo naujas reiškinys XIX a. Vakarų Europos kompozitorių bažnytinėje kūryboje, tačiau Vilniaus kontekste ši litanija turėjo suskambėti naujai ir net pretenzingai. Paskutinė Litanija Nr. 4 yra lyg kompozicija-arka, uždaranti „Aušros Vartų litanijų“ ciklą. Jos melodinė medžiaga ir charakteris – Litanijos Nr. 1 reminiscencija: abejose litanijose toks pats dalių skaičius, aiški, logiška kompozicijų dalių forma, turtinga harmonija ir muzikinių temų plėtotė nekontrastuoja su liturginiu tekstu; netgi priešingai – Litanija Nr. 4 bene „liturgiškiausia“ iš visų „Aušros Vartų litanijų“.

Darbe išsamiau aptariamą Moniuszko „Aušros Vartų litaniją“ Nr. 1 sudaro 4 dalys:

I. *Kyrie eleison* (Maestoso). Kompoziciją pradeda iškilmingas, punktyrinio ritmo 9 taktų orkestro *tutti*, paruošiantis choro partijų įstojimą. Čia negirdime *Kyrie* būdingo maldavimo išklausti: tai pasikartojantys kreipiniai į Dievą, atkreipiantys dėmesį į visus besimeldžiančius:

I pav. S. Moniuszko. „Aušros Vartų litanija“ Nr. 1, *Kyrie*, 1–11 t.

Visa *Kyrie* dalis ir pagrindinė jos tema labai artimos vietinių kompozitorių litanijoms. Štai A. Dankowskio Litanijos C-dur *Kyrie* melodikos charakteris, *tutti* epizodas, punktyrinis ritmas beveik identiški Moniuszko Litanijos Nr. 1 *Kyrie*¹⁶. Galima prielaida, kad Moniuszko Dankowskio litaniją žinojo ir iš jos mokėsi.

16 LMA VB. F. 43-27186; atkurtą partitūrą žr. Levinskaitė 1995 (priedas).

Litania in C A. Dankowski

Kyrie

Andante maestoso

oboe I
oboe II
cornet I
cornet II
S.
A.
T.
B.
viola I
viola II
basso continuo organo

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison

2 pav. A. Dankowski. Litanija
C-dur, *Kyrie*, 1–6 t.

Vidurinė Moniuszkos Litanijos Nr. 1 *Kyrie* dalis *Christe eleison* sukomponuota naudojant imitacijų techniką. Siekiant sustiprinti kontrastą po energingojo *tutti*, pastarasis epizodas skirtas solistų ansamblui:

S.
A.
T.
B.

Christe eleison, Christe eleison, Christe eleison

3 pav. S. Moniuszko. „Aušros Vartų litanija“ Nr. 1, *Kyrie*, 48–52 t.

Kaip žinia, litanijos žanrui būdingas nuolat pasikartojantis tekstas. Tai daro įtaką muzikinio kūrinio monotoniškumui. Moniuszko, stengdamasis kaip įmanoma labiau pajvairinti melodiją ir išvengti pasikartojimų, išnaudojo nemažai priemonių. Pvz., kar-tojant žodžius *Kyrie eleison*, išgirstame nuolankų prašymą (4a pav.), lyrišką apdainavimą (4b pav.), dramatišką, punktyrinio ritmo epizodą (4c pav.) ir pan.

4a pav. S. Moniuszko.
„Aušros Vartų litanija“
Nr. 1, *Kyrie*, 13–14 t.

4b pav. S. Moniuszko.
„Aušros Vartų litanija“
Nr. 1, *Kyrie*, 22–27 t.

4c pav. S. Moniuszko.
„Aušros Vartų litanija“
Nr. 1, *Kyrie*, 28–32 t.

5 pav. S. Moniuszko.
„Aušros Vartų litanija“ Nr. 1, *Agnus Dei*,
258–263 t.

II. *Sancta Maria* (Andante) – lyriškas soprano solo ir likusių (ATB) choro balsų, kartojančių atsaką *ora pro nobis*, dialogas.

III. *Salus infirmorum* (Moderato) – tenoro solo ir choro-atsako duetas. Tai vėl galima sieti su Dankowskio Litanija C-dur: čia antroji dalis *Jesu fili* – soprano ir alto duetas, o trečioji *Jesu speculum* – tenoro ir boso duetas¹⁷.

IV. *Agnus Dei* (Lento) – visos litanijos kulminacija. Šios dalies temų muzikinės linijos išraiškingos, vokalinių partijų diapazonas platus, o lėtas tempas sukuria iškilmingą nuotaiką. *Agnus Dei* coda – muzikinė repriza, pagrįsta *Kyrie* dalies *più mosso* epizodo tematika.

Po Moniuszkos mirties Janas Kleczyński rašė: „Moniuszkos kūryba buvo labai rimta, jausminga, daug labiau gili ir religinga, negu gyvybinga ar dramatiška. Jo religin-

17 Ten pat.

gumas <...> taip pat turėjo įtakos populiarumui. Kiekvieno mūsų širdyje Moniuszko liks amžinai nemirtingu Aušros Vartų litanijų autoriumi¹⁸.

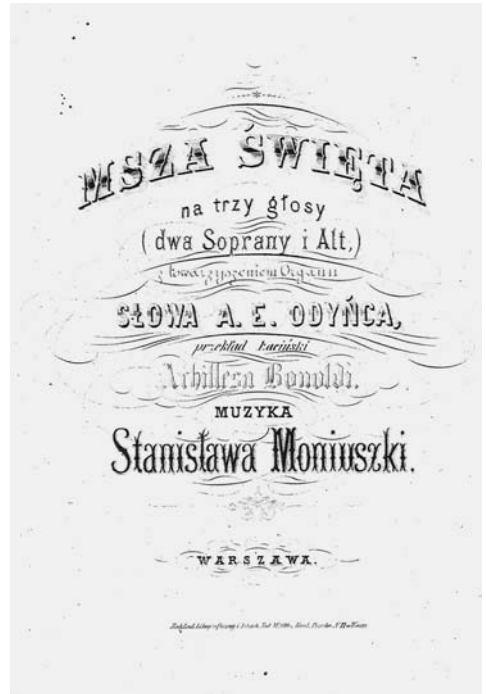
„Aušros Vartų litanijas“ Moniuszko komponavo tik Vilniuje, o **mišias** – visą gyvenimą. Tai įvairios apimties mišių ciklai lotynu kalba (iš viso 3: Es-dur (1865 m.), Des-dur (1870 m.), gedulingos mišios g-moll (1871 m.)) ir „lenkiškos mišios“ pagal poetinius tekstus gimtąja kalba (iš viso 4: a-moll (1 versija–1848 m.), gedulingos mišios d-moll (1850 m.), e-moll (1 versija – 1854 m.), „Piotrovino“ mišios B-dur (1872 m.)).

Vilniaus laikotarpiu Moniuszko sukūrė trejas mišias lenkų kalba: a-moll, e-moll ir gedulingas mišias d-moll (žr. Priedas Nr. 2). 1839 m. vasarą kompozitorius, dar Berlyno Giedojimo akademijos (Singakademie) studentas, atvyko į Vilnių atostogauti. Pasak šaltinių, tą pačią vasarą Moniuszko du kartus Vilniuje atliko savo „Mišias chorui, orkestrui ir vargonams“¹⁹. Matyt šios mišios neišlikusios arba tapo vėliau sukomponuotų kompozicijų versijomis.

Vilniaus laikotarpio mišiose Moniuszko dar neatskleidė viso savo profesionalumo, kuris gražiausiomis spalvomis suskambėjo „Piotrovino“ mišiose. Mišios a-moll ir e-moll labai artimos vilnietiškos aplinkos pamėgtų kompozitorių Bobrowskio, Elsnerio, Karolio Kurpińskiego (1785–1857), Jozefo Krogulskio (1815–1842) ir kitų kūrėjų mišioms: jos nedidelės apimties, skirtos konkrečioms atlikėjams ir liturgijai. Tačiau kompozitoriaus užmojis sukurti mišias lenkų kalba to meto Vilniuje turėjo atrodyti labai originaliai. Tai buvo ne tik naujo teksto panaudojimas liturgijoje, bet ir naujų melodinių formų, išraiškos priemonių ieškojimas.

Moniuszkos Mišios a-moll ir e-moll sukurtos pagal poeto Antonio Edwardo Odyneco (1804–1885) tekstus. *Ordinarium* tekstas čia laisvai keičiamas, modifikuojama net viso mišių ciklo teksto struktūra. Vilniuje sukurtos mišios buvo publikuotos dar kompozitoriui gyvam esant. Įdomu tai, kad Odyneco pavardė užrašyta tik Mišių e-moll tituliniam lape. Matyt Moniuszko, kurdamas Mišias a-moll, keitė net poeto tekstą.

Neįprasta abiejų mišių atlikėjų sudėtis: a-moll skirta dviejų, e-moll – trijų lygių moterų (vaikų?) balsų chorui ir vargonams (žr. Priedas Nr. 2). Kaip žinia, Moniuszkos organizuojamuose Šv. Cecilijos garbinimo koncertuose dalyvaudavo kompozitoriaus suburtas Labdaros draugijos prieglaudos globotinių choras. Tikėtina, kad būtent jų atlikimui Moniuszko ir sukūrė šias mišias. Prielaidą gali patvirtinti kompozicijų lakoniškumas, nesudėtingos formos bei paprastos atlikimo priemonės: vokaliniai balsai dubliuojami tercijomis, sekstomis, ritmika nesudėtinga, dažnas silabinis žodžio ir melodijos santykis ir pan. Mišiose

6 pav. S. Moniuszko. Mišios e-moll, Varšuva, W. Otto leidykla, 1860 m., titulinis lapas

18 Kleczyński 1872.

19 Jachimecki 1945: 7.

e-moll išsiskiria tik vargonų partija: čia ji savarankiškesnė, sudėtingesnė, neapsiribojanti tik vokaliųjų partijų dubliavimu (tikėtina, kad vargonavo pats kompozitorius). Ypač graži ir išraiškinga yra e-moll mišių *Gloria* dalis, kurioje kontrastuoja energingas *tutti* epizodas ir maldą primenanti tema „Niech wobec Twego krzyża...“. Pasak muzikologo Zdzisława Jachimeckio (1882–1953), „šis epizodas atgaivina atmintyje jau girdėtą ir tarp žmonių populiarią Józefo Nikorowicziaus²⁰ choralą „Z dymem pożarów“ (Kornelio Ujejskio ž.). Tiksliai choralo sukūrimo data nežinoma, tad nežinia, ar tai atsitiktinė reminiscencija, ar sąmoningas choralo panaudojimas, slepiantis simbolinę reikšmę²¹. Neįprastas ir Mišių e-moll poetinis tekstas. Pirmoji ciklinės kompozicijos dalis *Kyrie*, priešingai tradicijai, pradedamas žodžiais „Panie! Panie! Zmiłuj się nad nami!“ („Domine! Domine! Miserere nostril!“):

Lento. (♩ = 66.)

Soprano 1.
Pa - nie! zmiłuj się nad na - mi! Pa - nie! Pa - nie!
Do - mi - ne! Mi - se - re - re nos - tri! Do - mi - ne! Do - mi - ne!

Soprano 2.
Pa - nie! Pa - nie! zmiłuj się nad na - mi! Pa - nie! Pa - nie!
Do - mi - ne! Do - mi - ne! Mi - se - re - re nos - tri! Do - mi - ne! Do - mi - ne!

Alto.
Pa - nie! Pa - nie! zmiłuj się nad na - mi! Pa - nie!
Do - mi - ne! Do - mi - ne! Mi - se - re - re nos - tri! Do - mi - ne!

ORGANO.

7 pav. S. Moniuszko. Mišios e-moll, *Kyrie*, 1–6 t.

Moniuszkos Mišias e-moll 1854 m. Šv. Jonų bažnyčioje atliko jungtinis mėgėjų choras ir orkestras. Mariam Azizbekovos duomenimis, 1855 m. jos buvo pakartotos Vilniaus katedroje. „Po kelių dienų spaudoje buvo rašoma, kad S. Moniuszka sudėjo ir su mėgėjais atliko nuostabią muziką“²².

Rudzinskis monografijoje teigia, kad Mišios e-moll buvo publikuotos 1855 m. Vilniuje, tačiau tai patvirtinančios informacijos nėra. Matyt muzikologą suklaidino 1855 m. Moniuszkos rašytas laiškas Sikorskiui, kuriame aptariami planai šias mišias paskelbti²³.

Requiem žanras XIX a. lenkų kompozitorių kūryboje buvo retai sutinkamas. Nedaug pavyzdžių randame ir tarp išlikusių Vilniaus kapitulos muzikinių rankraščių²⁴. Kitų šalių kompozitorių kūryboje „formavosi savita *missa solemnis* atmaina – religinė neliturginė dramatiško, koncertinio *Requiem*, taip pat ir pasaulietinių *Requiem* pagal poetinius tekstus atšaka, užgožusi bažnytinę atšaką“²⁵. Būtent šiai artima Moniuszkos 1850 m. sukurta

20 Józef Nikorowicz (1827–1890) – lenkų kompozitorius, apie 1846 m. sukūręs minimą choralą. Jo melodija cituojama M. Musorgskio vokaliniam ciklė „Mirties dainos ir šokiai“, o taip pat E. Elgaro uvertiūroje „Lenkija“ op. 76.

21 Jachimecki 1960: 9.

22 Азизбекова 1976: 150.

23 Moniuszko 1969: 186.

24 VKF, LMAVB RS. F. 43.

25 Kalavinskaitė 2011: 65.

gedulinga kompozicija, pasirodžiusi netrukus po tais pačiais metais mirusios mamos Elzbietos Moniuszkowos laidotuvių. Tai „**Gedulingos giesmės Šv. Mišioms už mirusiųjų sielas**“ („Pieśni żałobne do mszy świętej za dusze zmarłych“), parašytos matyt simboliškai pasirinkta ir *Requiem* būdinga d-moll tonacija. Šios giesmės iš esmės atitinka gedulingų mišių kanonus. Tekstas vėlgi lenkų kalba – šį kartą poeto Alojzy Felińskiego (1771–1820). Šios kompozicijos atlikėjų sudėtis – 4 b. mišrus choras, orkestras ir vargonai. Įdomu tai, kad 1870 m. Moniuszkos sukurtas tikrasis *Requiem* (lotynų kalba), skirtas tokiai pačiai atlikėjų sudėčiai.

Pats kompozitorius Gedulingų mišių d-moll nevadinio *Requiem*, matyt, atsizvelgdamas į miniatiūrinę kūrinių formą. Gedulingas mišias d-moll sudaro: *Kyrie, Graduale, Offeratorium, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei*. Moniuszko praleido introitą *Requiem aeternam* ir vietoje *Dies irae* sukūrė panašaus charakterio *Graduale*.

Gyvendamas Vilniuje Moniuszko sukūrė dar apie 15 įvairios apimties ir tematikos religinių kompozicijų, skirtų mišriam chorui *a capella* ir vokalinei instrumentinei kapelai (žr. Priedas Nr. 3). Deja, ne visi rankraščiai išliko. Galima atskirai paminėti 3 himnus: „**Boże coś Polskę..**“ (išlikęs tik fragmentas), „**Chwała Bogu**“ ir „**Powstańcie, powstańcie**“. Visi jie parašyti mišriam chorui *a capella*. Žinoma, kad vienas iš jų apie 1855 m. buvo sukurtas Vilniaus evangelikų liuteronų bažnyčios 300-ųjų metų sukakčiai pagerbti²⁶. Jis turėjo ir antrą pavadinimą – *Benedictus*; kuris himnas iš Moniuszkos sukurtų trijų – nežinoma.

Vilniuje Moniuszko buvo pamėgęs kantatos žanrą. Savaip tai jaučiama „Aušros Vartų litanijose“, taip pat negalime pamiršti lietuviškųjų²⁷ ir kantatos „**Madonna**“ (baritonui, 4 b. mišriam chorui ir orkestrui), parašytos Francesco Petrarca (1304–1374) sonetų tekstais. Ši kompozicija, sava stilistika artima „Aušros Vartų litanijai“ Nr. 3, buvo atlikta 1856 m. Peterburge autorinio koncerto metu ir puikiai įvertinta rusų kompozitorių bei kritikų. Moniuszko laiške Sikorskiui džiaugėsi: „Buvau priimtas nepaprastai svetingai. Po kiekvieno kūrinių man liepta nusilenkti, ir lanksčiausi be galo“²⁸. Puikiu kantatos įvertinimu kompozitorius giriasi ir laiške žmonai²⁹. Ši kantata liudija Moniuszkos, kaip kantatų kūrėjo, technikos meistriškumą³⁰.

Moniuszkos mirtis 1872 m. visiems buvo labai netikėta. „Po kelių dienų įvyko laidotuvės, kurios tapo viena didžiausių varšuviečių manifestacijų po sukilimo metų. Laidotuvių eiseną tęsėsi nuo Šv. Kryžiaus bažnyčios, kur įvyko pamaldos (jose giedotos Moniuszkos „Requiem“ – tas pats, kurį parašė mirus savo motinai)“³¹.

Pasak muzikologo Rudzinskio, buvo ir tiesioginių Moniuszkos bažnytinės muzikos pasekėjų. „Tikras faktas yra Moniuszko bažnytinės kūrybos paplitimas Lietuvos parapijose, atitinkami poveikiai ir sulietuvinimai. Štai poeto, kompozitoriaus, kunigo, lietuviškumo

26 Evangelikų liuteronų parapija Vilniuje veikė jau 1552 m. Pirmoji bažnyčia įkurta Vokiečių gatvėje 1555 m.

27 Trys lietuviškos tematikos kantatos parašytos pagal tą patį literatūrinį šaltinį – Ignaco Kraszewskio „Vytuolio raudą“: mitologinė kantata „Milda“ (1848), kantata „Nijolė“ („Vundinės“, 1848) ir nebaigta „Krūminė“ (1852?). Kantata „Šmėklos“ (pagal A. Mickewicziaus „Vėlinių“ II dalį) buvo pradėta Vilniuje, bet tik 1865 m. baigta ir atlikta Varšuvoje.

28 Moniuszko 1969: 210.

29 Ten pat 205.

30 1873 m. Varšuvoje įvyko Moniuszkos atminimui skirtas koncertas, kuriame grojo pianistas, kompozitorius Nikolajus Rubiņšteinas (1835–1881). Visos koncerto metu paaukotos lėšos buvo skirtos Moniuszkos našlei ir vaikams. Kompozitoriaus našlė, kaip padėkos ženklą, N. Rubiņšteiniui padovanojo kantatos „Madonna“ partitūrą.

31 Rudzinskis 1993: 111–112.

svarbą akcentavusio Aleksandro Burbos (1854–1898) parengtose ir 1887 m. kontrafakciškai išspausdintose „Lietuviškose mišiose“ ofertoriumas yra atkeliavęs iš S. Moniuszkos (tai padėjo nustatyti lenkų bažnytinės muzikos žinovas dr. K. Mrovecas)³². Kaip žinia, Burbos Mišios buvo išleistos Tilžėje kun. Pauliaus vardu. Tačiau ar tai sąmoninga sąsaja su Moniuszkos kūryba, ar tik intonacinis ryšys, ar muzikologo noras išvelgti pasekėją – sunku pasakyti.

Išvados

1. Vilniaus bažnytinė muzika XIX a. viduryje patyrė reikšmingų pokyčių. Iškilo daug vietinių kūrėjų, jau ne tik sekusių Vakarų Europos kompozitorių kūrinių pavyzdžiais, bet bandančių originaliai pažvelgti į liturgines kompozicijas. Vis stipriau reikėsi individualizmas, kad ir kaip sunkiai jis atsiskleidžia bažnytinėje muzikoje ir liturgijoje.

2. „Aušros Vartų litanijų“, mišių ir kitų bažnytinių kompozicijų kūrėjas Moniuszko Vilniaus laikotarpio kūriniuose dar nebuvo romantikas. Tiksliausia būtų sakyti, kad čia jis – nuosaikus klasikas, vilnietiško pseudoklasicizmo atstovas, nuosekliai plėtojęs aplinkos muzikines idėjas.

3. „Aušros Vartų litanijos“ įrėmina Moniuszkos Vilniaus laikotarpio kūrybą. Jos yra ryškiausi kompozitoriaus bažnytinės muzikos pavyzdžiai.

4. „Aušros Vartų litanijoje“ Nr. 1 išvelgiamos sąsajos su kompozitoriaus Dankowskio Litanija C-dur. Galima prielaida, kad Moniuszko buvo susipažinęs su šio kūrinio partitūra ar girdėjęs jos atlikimus Vilniaus katedroje.

5. Vilniuje sukurtos Mišios a-moll ir e-moll iš kitų Moniuszkos šio žanro pavyzdžių išsiskiria lakoniškumu, neįprasta atlikėjų sudėtimi ir poetiniu tekstu lenkų kalba.

6. Pats kompozitorius Gedulingų mišių d-moll neįvardino *Requiem*. Pastarajai kompozicijai būdingos miniatiūrinės formos, laisvai traktuojamas tekstas lenkų kalba ir originalus ciklo dalių išdėstymas.

7. Moniuszkos kūriniai apibrėžė ribas, skiriančias klasikų ir romantikų bažnytinę muziką ir netgi nužymėjo neregimas tradicijos įveikimo gaires. Tačiau Vilniuje sukurtose kompozicijose Moniuszko dar neperžengė šios ribos: brandintos idėjos buvo įgyvendintos tik iš dalies ir baigėsi savotišku kompromisu, kuris sutrukdė Moniuszkai tapti vienu pirmųjų romantizmo skelbėjų Lietuvos bažnyčiose.

32 Ten pat 1993: 163.

Priedas Nr. 1

Teksto modifikacijos S. Moniuszkos „Aušros Vartų litanijoje“ Nr. 1 F-dur³³

Švč. Mergelės Marijos litanija

Litaniae Lauretanae (in latino)

I. Maestoso	Kyrie, eleison.	<i>Daug k. kartojama</i>
	Christe, eleison.	<i>Daug k. kartojama</i>
	Kyrie, eleison.	<i>Daug k. kartojama</i>
più mosso	Christe, audi nos.	
	Christe, exaudi nos.	
	Pater de caelis, Deus, miserere nobis.	„miserere nobis“ <i>kartojama 3 k.</i>
	Fili, Redemptor mundi, Deus, miserere nobis.	„miserere nobis“ <i>kartojama 2 k.</i>
	Spiritus Sancte, Deus, miserere nobis.	
	Sancta Trinitas, unus Deus, miserere nobis.	
II. Andante	Sancta Maria, ora pro nobis.	
	Sancta Dei Genetrix, ora pro nobis.	
	Sancta Virgo virginum, ora pro nobis.	
	Mater Christi, ora pro nobis.	
	Mater Ecclesiae, ora pro nobis.	
	Mater divinae gratiae, ora pro nobis.	
	Mater purissima, ora pro nobis.	
	Mater castissima, ora pro nobis.	
	Mater inviolata, ora pro nobis.	
	Mater intemerata, ora pro nobis.	
	Mater amabilis, ora pro nobis.	
	Mater admirabilis, ora pro nobis.	
	Mater boni consilii, ora pro nobis.	
	Mater Creatoris, ora pro nobis.	
	Mater Salvatoris, ora pro nobis.	
	Mater misericordiae, ora pro nobis.	
	Virgo prudentissima, ora pro nobis.	
	Virgo veneranda, ora pro nobis.	<i>Kartojama 2 k.</i>
	Virgo praedicanda, ora pro nobis	
	Mater amabilis Causa nostrae laetitiae, ora pro nobis	
	Virgo potens, ora pro nobis.	
	Virgo clemens, ora pro nobis.	
	Virgo fidelis, ora pro nobis.	
	Speculum iustitiae, ora pro nobis.	
	Sedes sapientiae, ora pro nobis.	
	Causa nostrae laetitiae, ora pro nobis.	
	Vas spirituale, ora pro nobis.	
	Vas honorabile, ora pro nobis.	
	Vas insigne devotionis, ora pro nobis.	
	Rosa mystica, ora pro nobis.	
	Turris Davidica, ora pro nobis.	
	Turris eburnea, ora pro nobis.	

33 Muzikologė M. Chrenkoff savo straipsnyje taip pat pateikia šios litanijos teksto modifikacijas (žr. Chrenkoff 2009). Tačiau jos publikacijoje litanijos tekstas kažkodėl išverstas į lenkų kalbą, įvelta daug klaidų, yra neatitikimų. Šiame priede stengiamasi klaidas ištaisyti. Modifikacijų žymėjimas: 1) nubraukti žodžiai – praleistas tekstas; 2) tekstas kursyvu – autorės pastabos; 3) pajuodintu šriftu žymimas įterptas tekstas.

Domus aurea, ora pro nobis.

Foederis arca, ora pro nobis.

Ianua caeli, ~~ora pro nobis.~~

Stella matutina, ora pro nobis

III. Moderato

Salus infirmorum, ora pro nobis.

Daug k. kartojava „ora pro nobis“

Refugium peccatorum, ora pro nobis.

Consolatrix afflictorum, ora pro nobis.

Auxilium Christianorum, ora pro nobis.

Regina Angelorum, ora pro nobis

Regina Patriarcharum, ora pro nobis.

Regina Prophetarum, ora pro nobis.

Regina Apostolorum, ora pro nobis.

Regina Martyrum, ora pro nobis.

Regina Confessorum, ora pro nobis.

Regina Virginum, ora pro nobis.

Regina Sanctorum omnium, ~~ora pro nobis.~~

Regina sine labe originali concepta, ora pro nobis.

Regina in caelum assumpta, ora pro nobis.

Regina sacratissimi Rosarii, ora pro nobis.

Regina familiae, ora pro nobis.

Regina pacis, ora pro nobis.

IV. Lento

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,

„qui tollis peccata mundi“

kartojava 2 k.

Parce nobis, Domine

Kartojava 3 k.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, exaudi nos, Domine:

exaudinos nos, Domine

Kartojava 3 k.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis:

Exaudi, exaudi nos, Domine

Kartojava 3 k.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis

„miserere nobis“ *kartojava 3 k.*

V. più mosso

Ora pro nobis, sancta Dei Genitrix;

R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi:

Concede nos famulos tuos, quaesumus;

Domine Deus, perpetua mentis et corporis sanitate gaudere: et;

gloriosa beatae Mariae semper Virginis intercessione;

a praesenti liberari tristitia;

et aeterna perfrui laetitia:

Per Christum Dominum nostrum:

Christe, audi nos.

Christe, exaudi nos.

Pater de caelis, Deus, miserere nobis.

Fili, Redemptor mundi, Deus, miserere nobis.

Spiritus Sancte, Deus, miserere nobis.

Sancta Trinitas, unus Deus, miserere nobis, miserere nobis. Amen.

Priedas Nr. 2

Vilniaus laikotarpiu sukurtos S. Moniuszkos „Aušros Vartų litanijos“ ir mišios „Aušros Vartų litanijos“ (Litanie ostrobramskie)

Pavadinimas	Sukūrimo data / pirma publikacija ³⁴	Dalys, tempai	Atlikėjų sudėtis
„Aušros Vartų litanija“ Nr. 1 F-dur	1843 m. / Sekcija, 1908	I. Kyrie eleison, Maestoso II. Sancta Maria, Andante III. Salus infirmorum, Moderato IV. Agnus Dei, Lento	Solistai, mišrus choras (SATB), orkestras
„Aušros Vartų litanija“ Nr. 2 F-dur	1849 m. / Sekcija, 1908	I. Kyrie eleison, Moderato II. Christe audi nos, Grave III. Sancta Maria, Allegro moderato IV. Rosa mystica, Moderato V. Agnus Dei, Allegro moderato	Solistai, mišrus choras (SATB), orkestras (arba fortepijonas)
„Aušros Vartų litanija“ Nr. 3 e-moll	apie 1854 m. / G. Flaxland, 1862	I. Kyrie eleison, Moderato assai II. Christe audi nos, Andante III. Sancta Maria, Molto agitato IV. Janua ceali, Andantino V. Agnus Dei, Andante	Solistai, mišrus choras (SATB), orkestras (arba fortepijonas)
„Aušros Vartų litanija“ Nr. 4 C-dur	1855 m. (?) / Sekcija, 1908	I. Kyrie eleison, Moderato II. Christe audi nos, Andante III. Refugium peccatorum, Lento IV. Agnus Dei, Vivace	Solistai, mišrus choras (SATB), vargonai

Mišios

Pavadinimas	Sukūrimo data	Tekso autorius	Atlikėjų sudėtis
Gedulingos mišios d-moll (Piešni žalobne do Mszy...) (dedik. Mamos atminimui)	1850 m. / MK 3, 1862	Alojzo Felińskiego ž.	Mišrus choras (SATB), orkestras, vargonai
Mišios a-moll (Msze świętą „Panie, nasz Panie...“) (dedik. Edwardui Rómeriui)	1 versija – 1848 (?) m. / MK 1, 1860; 2 versija – 1867 (?) m. / MK 9, 1870	Antonio Edwardo Ody-nieco ž. / A. J. Bonoldi vertimas į lotynų k.	2 b. choras (SA), vargonai
Mišios e-moll (Msza „Panie, Panie zmiłuj się“) (dedik. Krasinskiui)	1 versija – 1854 m. / Otto, 1860 2 versija – 1870 m. / Dzieła	A. E. Ody-nieco ž. / Achille-so Józefo Bonoldi vertimas į lotynų k.	3 b. choras (SSA), vargonai 3 b. choras, styg. kvintetas, vargonai

34 Santrumpos: Dzieła – Moniuszko 1965–1978; Gebethner – Moniuszko, S. Opera „Halka“. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1858; G. Flaxland – *Litanja ostrobramska a quatre voix S. C. T. B. par St. Moniuszko*. Paris: G. Flaxland, 1862, G. F. 536; G. Sennewald – Moniuszko, S. Opera „Flis“. Warszawa: G. Sennewald, 1858; *Kalendarz* – Jaworski 1860; Maskva – S. Moniuszka. Madonna. Kantata bosui solo, chorui ir orkestrui. Partitūra. Maskva, 1961; MK – *Muzyka kościelna...* 1860–1866; MS – *Msze i Śpiewy kościelne Stanisława Moniuszki*. Warszawa, 1873. 13; Otto – Moniuszko, S. Msza Święta na trzy głosy... Warszawa: W. Otto, 1860; Sekcja – Moniuszko, S. *Litanja Ostrobramska* [1, 2, 4] *na chór mieszany z towarzyszeniem fortepiano*. Wyciąg fortepianowy do śpiewu. Warszawa: Sekcja im. Moniuszki WTM, 1908; Zawadzki, J. – [Muzyka do Witoloraudy], Kraszewski J. I.: *Anafielas. Pieśni z podań Litwy. Pieśni pierwsza. Witolorauda*. Wyd. 2 Wilno: J. Zawadzki (5–9 dainos), 1846.

Priedas Nr. 3

Vilniaus laikotarpio sukurti S. Moniuszko bažnytiniai ir religinės tematikos kūriniai chorui ir orkestrui

Pavadinimas	Sukūrimo data / pirma publikacija	Tekstas	Atlikėjų sudėtis
„Chór nocny Aniołów Stróżów“ (fragm.)	apie 1854 m. / Dzieła	Ludwiko Kondratowiciaus ž. (Władysław Syrokomla)	Solistas (S), mišrus choras (SATB), fortepijonas
„Cztery pieśni nabożne“ (fragm.): 1. „Na stopniach Twego upadamy tronu“ 2. „Tobie cześć“	apie 1857 m. / Dzieła	A. Felińskiego ž.	Mišrus choras (SATB), vargonai
Himnas „Boże coś Polskę...“ (fragm.)	Vilniaus laikotarpis (?) / Dzieła	A. Felińskiego ž.	Mišrus choras (SATB)
Himnas „Chwała Bogu“	Vilniaus laikotarpis (?) / MS, 1873	A. Góreckio ž.	Mišrus choras (SATB)
Himnas „Powstańcie, powstańcie“ (dedik. Wincentui Stefanowiczui)	apie 1850 m. / Dzieła	Autorius nežinomas	Mišrus choras (SATB)
Kantata „Madonna“	prieš 1856 m. / Maskva, 1961	Francesco Petrarco sonetai	Solistas (B), mišrus choras (SATB), orkestras
Malda iš D. F. E. Aubero operos „La nuette de Portici“ (perdirbimas)	Vilniaus laikotarpis (?) / Dzieła	E. Scribe, C. Delavigne ž.	Solistai, mišrus choras (SATB), fisharmonija, fortepijonas
Malda „Ojczy nasz“	1 versija – apie 1858 m., 2 versija – apie 1860 m. / Kalendarz; MK 5	Evangelija pagal Matą	1 versija – choras, orkestras; 2 versija – 4 b. mišrus choras
Motetas „Choeur des justes“ („Chór sprawiedliwych“)	1855 m. / Sekcja 1900	V. de Laprade ž. / Piotro Maszyńskiego ž. / Władysława Millerio vertimas į italų k.	Solistas (baritonas), mišrus choras (SATB), vargonai
„Pieśni pogrzebowe z muzyki do, Witoloraudy“: 1. „Czy ci co brakło“ 2. „Przedł, gdzie cienie ojców wołały“ 3. „Widzim ducha, na wschód leci“ 4. „Nie płaczcie po nim“ 5. „Już się duch jego na Anafel drapie“	1842 m. / Zawadzki, J., 1846	Józefo Ignaco Kraszewskio ž.	Mišrus choras, fort. (3 daina – su solistu)

Psalmė 112 „Chwalcie Pana“ („Do Bogu“)	apie 1855 m. / Dzieła	Dovydo psalmy- nas / A. E. Odynieco vertimas	Mišrus choras, varg. (arba fort.)
Psalmė 137 „Panie, przed Twoim upadłszy kościołem“	1 versija – apie 1850 m. / Dzieła 2 versija – apie 1852 m. / Dzieła	Dovydo psalmy- nas / Franciszeko Dion- zo Kniaźnino ž.	1 versija – mišrus choras (SATB) 2 versija – mišrus choras (SATB), vargonai

Maldos iš Vilniaus laikotarpio S. Moniuszkos sukurtų operų ir kantatos „Milda“

Pavadinimas	Sukūrimo data / pirma publikacija
Malda iš mitologinės kantatos „Milda“	1848 m. / Sekcja, 1909
Malda „Ojczy z niebios, Boże, Panie“ iš op. „Halka“	1 redakcija – 1846–47 m. 2 redakcija – 1857 m. / Gebethner, 1858
Malda „Dzięki Ci Przedwieczny Panie“ iš op. „Flis“	1858 m. / G. Sennewald, 1858

Gauta 2012 04 10

Priimta 2012 07 15

Literatūra

- Budzinauskienė, L. Stanisławo Moniuszkos Wilniaus laikotarpio bažnytinė kūryba. I dalis: bendra apžvalga, giesmės ir kūriniai vargonams. *Menotyra*. 2011. 3: 214–226.
- Caecilia*. Warszawa, 1855–1873. 1–60.
- Chrenkoff, M. Litanie ostrobramskie Stanisława Moniuszki – utwory zapomniane? *Muzyka religijna – między epokami i kulturami*. Katowice, 2009. 2: 71–87.
- Chwała na wysokości. Zbiór kompozycji kościelnych*. Warszawa, 1873–1885. 1–57.
- Dziębowska, E.; Duszyk, K. Moniuszko Stanisław. *Encyklopedia muzyczna PWM*. Kraków, 2000. 6: 303–335.
- Jachimecki, Z. Muzyka kościelna Moniuszki. *Muzyka i muzycy polscy*. 1945. 8.
- Jaworski, J. *Kalendarz astronomiczno-gospodarski na rok zwyczajny 1861*. Warszawa, 1860.
- Kalavinskaitė, D. Bažnytiniai žanrai šiuolaikinėje lietuvių kūryboje: tarp bažnytinės muzikos paveldo ir atnaujintos liturgijos poreikių. *Lietuvos muzikologija*. 2011. 12: 61–88.
- Kleczyński, J. [Stanisław Moniuszko]. *Tygodnik Iliustrowany*. Warszawa, 1872. 233.
- Levinskaitė, L. Muzika Vilniaus katedroje (XIV–XIX a.). Diplominis darbas (priedas). Vilnius, 1995.
- Mazur, K. *Pierwodruki Stanisława Moniuszki*. Warszawa, 1970.
- Moniuszko, S. *Dzieła* (red. W. Rudziński). Kraków, 1965–1978. 1–6.
- Moniuszko, S. *Listy zebrane*. Warszawa, 1969.
- Muzyka kościelna Stanisława Moniuszki*. Warszawa, 1860–1866. 1–4, 7–8.
- Opieński, H. *Stanisław Moniuszko*. Lwów–Warszawa, 1924.
- Prosnak, J. *St. Moniuszko*. Kraków, 1964.
- Rudzinski, V. *Stanislavas Moniuska*. Vilnius, 1993.
- Walicki, A. *Stanisław Moniuszko*. Warszawa, 1873.
- Азизбекова, М. *Форменное искусство в музыкальной жизни Вильнюса (1-я половина XIX века)*. Вильнюс, 1976.

Laima Budzinauskienė

The spiritual creation of Stanisław Moniuszko in Vilnius period. Part II: Litanies of the Gates of Dawn and masses

Summary

Composer Stanisław Moniuszko (1819–1872) while living in Vilnius created the major part of his sacral compositions. The article's object is the Litanies of the Gates of Dawn, masses and other vocal-instrumental religious works composed during the Vilnius period (1839–1858). This work is the second publication by the author, dedicated to Moniuszko's sacral works created during the Vilnius period (the first one, published in the journal *Menotyra*, 2011, Vol. 18, No. 3, dealt with the general overview of sacral compositions, analyzed hymns and compositions for the organ). This article analyzes the origin of unfortunately forgotten Moniuszko's Litanies of the Gates of Dawn and masses, presents new insights into the general context of sacral compositions which were performed in Vilnius in that period. It is an attempt to reveal an uneasy situation of sacral music in Vilnius of the 19th century and the problem of performance and establishment of professional music in church choirs' repertoires at the time and to point out certain aspects of sacral expression in creative works on the whole.

KEY WORDS: 19th century, Vilnius, Stanisław Moniuszko, sacral music, Litanies of the Gates of Dawn, masses